

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17.11.1998, sp. zn. 21 Cdo 586/98, ECLI:CZ:NS:1998:21.CDO.586.1998.1

Číslo: 44/1999

Právní věta: Holografní závěť je platným právním úkonem jen tehdy, byl-li v ní uvedený den, měsíc a rok, kdy byla podepsána, napsán vlastní rukou zůstavitele. Vydá-li soud usnesení podle ustanovení § 175k odst. 1 o. s. ř., rozhoduje o tom, se kterým z dosavadních účastníků řízení o dědictví, mezi nimiž je spor o dědické právo, bude nadále jednáno jako s osobou, o níž lze mít důvodně za to, že je dědicem, popřípadě se kterým z dosavadních účastníků nadále nebude jednáno, neboť lze mít důvodně za to, že není dědicem. Řešení předběžné otázky, které je pro toto rozhodnutí významné (např. posouzení platnosti závěti), nemůže být vyjádřeno ve výroku tohoto usnesení, ale pouze v jeho důvodech.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 17.11.1998

Spisová značka: 21 Cdo 586/98

Číslo rozhodnutí: 44

Číslo sešitu: 7

Typ rozhodnutí: Usnesení

Hesla: Dědění, Řízení dědické, Závěť

Předpisy: 40/1964 Sb. § 476 99/1963 Sb. § 175k odst. 1

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Č. 44

Holografní závěť je platným právním úkonem jen tehdy, byl-li v ní uvedený den, měsíc a rok, kdy byla podepsána, napsán vlastní rukou zůstavitele.

Vydá-li soud usnesení podle ustanovení § 175k odst. 1 o. s. ř., rozhoduje o tom, se kterým z dosavadních účastníků řízení o dědictví, mezi nimiž je spor o dědické právo, bude nadále jednáno jako s osobou, o níž lze mít důvodně za to, že je dědicem, popřípadě se kterým z dosavadních účastníků nadále nebude jednáno, neboť lze mít důvodně za to, že není dědicem. Řešení předběžné otázky, které je pro toto rozhodnutí významné (např. posouzení platnosti závěti), nemůže být vyjádřeno ve výroku tohoto usnesení, ale pouze v jeho důvodech.

(Usnesení Nejvyššího soudu ze 17. 11. 1998, [21 Cdo 586/98](#))

Usnesením Obvodního soudu pro Prahu 8 ze dne 30. 11. 1994 bylo zahájeno řízení o dědictví po M.

K., zemřelé dne 1. 11. 1994. Provedením úkonů v řízení o dědictví byla pověřena notářka JUDr. Z. P.

V průběhu řízení bylo zjištěno, že dědičkou se zákona je dcera zůstavitelky M. M., která dědictví neodmítla. Vnučka zůstavitelky L. V. předložila závěť psanou vlastní rukou zůstavitelky, jejíž obsah byl zjištěn protokolem ze dne 8. 2. 1996; v této závěti zůstavitelka odkázala "svou celou část, tj. 3/8 rodinného domu v P. - K., čp. 17/458" své vnučce L. V. s tím, že si "nepřeje", aby po ní dědila její dcera M. M. "z důvodu špatných rodinných vztahů" mezi nimi. Dcera zůstavitelky M. M; namítla, že zůstavitelka byla v době sepsání závěti "v takovém psychickém stavu, že nebyla schopna rozpoznat své jednání", a že závěť nevyhovuje požadavkům uvedeným v ustanovení § 476 odst. 2 o. z., neboť v ní není uveden den, měsíc a rok, kdy byla sepsána.

Soud prvního stupně poté usnesením ze dne 19. 3. 1997 ve smyslu ustanovení § 175k odst. 1 o. s. ř. rozhodl, že závěť zůstavitelky je neplatná. Dospěl k závěru, že závěť "nesplňuje podmínky platnosti" uvedené v ustanovení § 476 o. z.

K odvolání L. V. Městský soud v Praze usnesením ze dne 30. 6. 1997 potvrdil usnesení soudu prvního stupně a rozhodl, že proti tomuto usnesení je přípustné dovolání. Odvolací soud dovedl, že soud prvního stupně správně posoudil ve smyslu ustanovení § 175k odst. 1 o. s. ř. v rámci řízení o dědictví platnost závěti, neboť jde o řešení "čistě právní otázky", zda má za následek neplatnost závěti skutečnost, že u vlastnoručně sepsané závěti nebylo vlastní rukou zůstavitele uvedeno datum jejího podpisu. Ve věci samé vycházel z právního názoru, že součástí závěti je ve smyslu ustanovení § 476 odst. 2 o. z. také uvedení dne, měsíce a roku, kdy byla podepsána, a že u závěti psané vlastní rukou zůstavitele se požadavek vlastnoruční "formy" vztahuje na celý tento právní úkon, tj. i na náležitost uvedenou v ustanovení § 476 odst. 2 o. z. Protože závěť zůstavitelky neobsahovala uvedení dne, měsíce a roku, kdy byla podepsána, napsané její vlastní rukou, jde o neplatný právní úkon. Odvolací soud současně přihlédl k tomu, že "původní výslovný požadavek" uvedený v ustanovení § 476 odst. 2 o. z., aby u vlastnoručně psané závěti "zůstavitel uvedl den, měsíc a rok, kdy ji podepsal", byl s účinností od 1. 1. 1992 "nahrazen obecnějším ustanovením", že "v každé závěti musí být uveden den, měsíc a rok, kdy byla podepsána". Podle odvolacího soudu však k této legislativní změně došlo nikoli proto, aby byl odstraněn požadavek uvádět u vlastnoručně sepsané závěti vlastní rukou zůstavitele i datum jejího podpisu, ale z toho důvodu, aby byl "jednoznačně zakotven požadavek uvádět datum i u závěti pořizovaných v jiné písemné formě (podle § 476b, § 476c a § 476d o. z.)".

Rozhodnutí o přípustnosti dovolání odůvodnil odvolací soud tím, že usnesení má po právní stránce zásadní význam.

V dovolání proti usnesení odvolacího soudu L. V. namítá, že vlastnoruční závěť musí být "pod sankcí neplatnosti" vlastní rukou napsána a podepsána. Ostatní náležitosti této závěti (datování jejího podpisu) nemusí být sepsány vlastní rukou zůstavitele. Uvedený závěr podle názoru dovolatelky je "zřejmější" v porovnání s právní úpravou platnou před 1. 1. 1992. Zatímco ustanovení § 476 odst. 2 o. z. platné do 31. 12. 1991 upravovalo platnost holografní závěti tak, že závěť napsaná vlastní rukou musí být zůstavitelem podepsána a zůstavitel v ní musí uvést den, měsíc a rok, kdy ji podepsal, právní úprava platná od 1. 1. 1992 takové požadavky již neobsahuje; z ustanovení § 476a o. z. vyplývá, že holografní závěť lze datovat i jinak, než vlastní rukou. V posuzovaném případě zůstavitelka závěť podepsala - jak vyplývá z ověřovací doložky - před Obvodním úřadem pro P. dne 6. 12. 1993. Závěť proto vyhovuje požadavku ustanovení § 476 odst. 2 o. z., neboť v ní je uveden den, měsíc a rok, kdy byla podepsána. Dovolatelka navrhla, aby odvolací soud usnesení odvolacího soudu zrušil a aby věc vrátil tomuto soudu k dalšímu řízení.

Nejvyšší soud svým usnesením zrušil usnesení odvolacího soudu i usnesení soudu prvního stupně a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Z odůvodnění:

Nejvyšší soud jako soud dovolací (§ 10a o. s. ř.) po zjištění, že dovolání proti pravomocnému usnesení odvolacího soudu bylo podáno ve lhůtě uvedené v ustanovení § 240 odst. 1 o. s. ř., se nejprve zabýval otázkou, zda v posuzovaném případě je dovolání přípustné.

Dovoláním lze napadnout pravomocná rozhodnutí odvolacího soudu, pokud to zákon připouští (§ 236 odst. 1 o. s. ř.).

Dovolání je přípustné též proti usnesení odvolacího soudu ve věci samé, jímž bylo usnesení soudu prvního stupně potvrzeno, jestliže odvolací soud ve výroku rozhodnutí vyslovil, že dovolání je přípustné, protože jde o rozhodnutí po právní stránce zásadního významu; nevyhoví-li odvolací soud návrhu účastníka na vyslovení přípustnosti dovolání, který byl učiněn nejpozději před vyhlášením (vydáním) usnesení, kterým bylo rozhodnuto ve věci samé, je dovolání podané tímto účastníkem přípustné, jestliže dovolací soud dospěje k závěru, že napadené rozhodnutí odvolacího soudu má po právní stránce zásadní význam (§ 239 odst. 1 a 2). Dovolání však není podle § 239 odst. 1 a 2 o. s. ř. přípustné proti usnesením, jimiž bylo rozhodnuto ve věcech upravených zákonem o rodině (§ 239 odst. 3 o. s. ř.).

Z uvedeného mimo jiné vyplývá, že zatímco dovolání proti usnesení odvolacího soudu je z hledisek ustanovení § 237 a § 238a o. s. ř. přípustné bez ohledu na to, zda jím bylo rozhodnuto ve věci samé nebo zda jde o usnesení nemeritorní, je proti usnesení odvolacího soudu dovolání podle ustanovení § 239 o. s. ř. přípustné jen tehdy, bylo-li jím rozhodnuto ve věci samé. Proti usnesení odvolacího soudu, jímž nebylo rozhodnuto ve věci samé, není podle ustanovení § 239 o. s. ř. dovolání přípustné ani tehdy, vyslovil-li odvolací soud přípustnost dovolání (v rozporu se zákonem) ve výroku svého usnesení.

V posuzovaném případě odvolací soud napadeným usnesením potvrdil usnesení soudu prvního stupně, jímž bylo "ve smyslu ustanovení § 175k odst. 1 o. s. ř." rozhodnuto, že "závěť zůstavitelky je neplatná". Protože tímto usnesením bylo rozhodnuto o platnosti závěti zůstavitelky, jejíž obsah byl zjištěn protokolem ze dne 8. 2. 1996, s účinky uvedenými v ustanoveních § 167 odst. 2 a § 159 odst. 2 a 3 o. s. ř. (tj. s účinky spočívajícími v tom, že toto soudní rozhodnutí vytváří překážku věci pravomocně rozhodnuté), představuje usnesení odvolacího soudu - i když bylo vydáno "ve smyslu ustanovení § 175k odst. 1 o. s. ř." - usnesení ve věci samé. Vzhledem k tomu, že odvolací soud vyslovil proti svému usnesení přípustnost dovolání (§ 239 odst. 1 o. s. ř.), směřuje dovolání L. V. proti rozhodnutí, proti němuž je tento mimořádný opravný prostředek přípustný i podle ustanovení § 239 o. s. ř.

Po přezkoumání usnesení odvolacího soudu ve smyslu ustanovení § 242 o. s. ř., které provedl bez jednání (§ 243a odst. 1, věta první, o. s. ř.), dovolací soud dospěl k závěru, že dovolání není opodstatněné, že však řízení je postiženo vadou, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci.

Podle ustanovení § 476 odst. 1 o. z. zůstavitel může závěť buď napsat vlastní rukou, nebo ji zřídit v jiné písemné formě za účasti svědků nebo ve formě notářského zápisu.

Podle ustanovení § 476 odst. 2 o. z. v každé závěti musí být uveden den, měsíc a rok, kdy byla podepsána, jinak je neplatná.

Podle ustanovení § 476a o. z. vlastnoruční závěť musí být vlastní rukou napsána a podepsána, jinak je neplatná.

Závěť je projev vůle, kterým zůstavitel činí pro případ své smrti pořízení o svém majetku; podstatnou

obsahovou náležitostí tohoto projevu vůle je ustanovení dědice (dědiců) k celému majetku zůstavitele nebo k jeho poměrné části, popřípadě k jednotlivé věci nebo jiné hodnotě, anebo nařízení jiného způsobu naložení se zanechaným majetkem (zřízení nadace).

Jednou ze způsobilých forem, v jaké může být závěť pořízena, je závěť napsaná vlastní rukou zůstavitele (závěť holografní). Takováto závěť - má-li být platným právním úkonem - musí obsahovat obsahové náležitosti závěti napsané vlastní rukou zůstavitele a jeho vlastnoruční podpis.

K náležitostem, které musí pod sankcí neplatnosti každá (tedy i holografní) závěť obsahovat, patří též uvedení dne, měsíce a roku, kdy byla podepsána.

Pro posouzení, zda v holografní závěti musí být den, měsíc a rok, kdy byla podepsána, uveden vlastní rukou zůstavitele nebo zda postačuje, aby tyto údaje byly v této závěti uvedeny i jinak, je v první řadě podstatné, že tato náležitost závěti je uvedena v druhém odstavci ustanovení § 476 o. z. Z tohoto zařazení vyplývá, že požadavek, že "v každé závěti musí být uveden den, měsíc a rok, kdy byla podepsána, jinak je neplatná", se vztahuje k ustanovení § 476 odst. 1 o. z., v němž jsou vypočteny všechny formy, v nichž závěť může být zůstavitelem pořízena. Požadavek uvedený v ustanovení § 476 odst. 2 o. z. tedy znamená, že den, měsíc a rok, kdy byla závěť podepsána, platí (srov. slova "V každé závěti...") jak u závěti napsané vlastní rukou zůstavitele, tak i u závěti zřízené v jiné písemné formě za účasti svědků nebo u závěti zřízené ve formě notářského zápisu.

Ustanovení § 476 odst. 2 o. z. se nezmiňuje o tom, jak musí být v závěti den, měsíc a rok, kdy byla podepsána, uveden. Odpověď na tuto otázku je proto třeba hledat v ustanoveních, která upravují způsob pořízení jednotlivých zákonných forem závěti. Tak, jako je zřejmé, že u závěti zřízené ve formě notářského zápisu musí být den, měsíc a rok, kdy byla podepsána, uveden v notářském zápisu a že u závěti zřízené v jiné písemné formě (allografní závěti) se svědky musí být uveden v textu závěti napsaném zůstavitelem, popřípadě pisatelem, je podle názoru dovolacího soudu nepochybné, že u holografní závěti musí být všechny náležitosti (celý text) závěti napsány vlastní rukou zůstavitele. V případě, že by datum (den, měsíc a rok), kdy byla závěť podepsána, byl v závěti uveden někým jiným než zůstavitelem, není možné hovořit o tom, že by závěť byla zůstavitelem napsána jeho vlastní rukou; holografní závěť, která nebyla napsána vlastní rukou zůstavitele je - jak se uvádí v ustanovení § 476a o. z. - neplatná.

Ve prospěch opačného názoru nelze úspěšně argumentovat ani porovnáním platné právní úpravy s právní úpravou účinnou do 31. 12. 1991.

Ustanovení § 476 odst. 2 o. z. ve znění účinném do 31. 12. 1991 uvádělo, že k platnosti závěti napsané vlastní rukou je třeba, aby ji zůstavitel podepsal a uvedl v ní den, měsíc a rok, kdy ji podepsal. Je třeba připomenout, že podle tehdy platné právní úpravy bylo možné závěť buď napsat vlastní rukou nebo ji zřídit ve formě notářského zápisu (srov. § 476 odst. 1 o. z. ve znění účinném do 31. 12. 1991), že občanský zákoník upravoval jen náležitosti holografní závěti a že náležitosti závětí zřizovaných ve formě notářského zápisu nebyly obsaženy v občanském zákoníku, ale v zákoně č. 95/1963 Sb., o státním notářství a o řízení před státním notářstvím (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů (srov. § 91 a násl. tohoto zákona). Právní úprava účinná od 1. 1. 1992 umožňuje zřizovat závěti i v jiných než výše uvedených formách. Změna ve znění ustanovení § 476 odst. 2 o. z. (provedená zákonem č. 509/1991 Sb., kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník) pak v této souvislosti nemůže znamenat - jak správně uvádí odvolací soud - nic jiného, než že požadavek, aby v závěti byl uveden den, měsíc a rok, kdy byla podepsána, platí i u závětí pořízených v jiné formě než vlastní rukou zůstavitele. Na tom, že u holografních závětí musí zůstavitel pod sankcí neplatnosti uvést v závěti den, měsíc a rok, kdy závěť podepsal, se nic nezměnilo; stejný závěr nyní vyplývá z ustanovení § 476 odst. 1 a § 476a o. z.

V posuzovaném případě bylo zjištěno, že v holografní závěti zůstavitelky nebyl její vlastní rukou uveden den, měsíc a rok, kdy byla závěť podepsána; listina v tomto směru obsahuje pouze "ověření podpisu" vystavené Obvodním úřadem v P. ze dne 6. 12. 1993, podle kterého zůstavitelka listinu podle knihy pro ověřování č. 6103/93 podepsala před orgánem pověřeným vést matriky. Závěr odvolacího soudu o tom, že tato závěť je neplatným právním úkonem, je za tohoto skutkového stavu věci správný.

Soudům je však třeba vytknout, že řízení je postiženo vadou, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci.

Podle ustanovení § 175b, věty první, o. s. ř. účastníky řízení jsou ti, o nichž lze mít důvodně za to, že jsou zůstavitelovými dědici, a není-li takových osob, stát.

Podle ustanovení § 175k odst. 1 o. s. ř., jestliže někdo před potvrzením nabytí dědictví tvrdí, že je dědicem a popírá právo jiného dědice, který dědictví neodmítl, vyšetří soud podmínky dědického práva obou a jedná dále s tím, u koho má za to, že je dědicem. Podle ustanovení § 175k odst. 2, věty první, o. s. ř., závisí-li však rozhodnutí o dědickém právu na zjištění sporných skutečností, odkáže soud usnesením po marném pokusu o smír toho z dědiců, jehož dědické právo se jeví jako méně pravděpodobné, aby své právo uplatnil žalobou.

V posuzovaném případě - jak vyplývá z obsahu spisu - vznikl v průběhu řízení mezi účastnicemi spor o dědické právo (mezi účastnicemi je sporné, zda L. V. je zůstavitelčinou dědičkou). Protože rozhodnutí o tomto sporu nezávisí na zjištění sporných skutečností (všechny skutečnosti potřebné pro posouzení, zda závěť zůstavitelky je z hlediska své formy platným právním úkonem, jsou nesporné), správně soud prvního stupně přistoupil k vydání usnesení podle ustanovení § 175k odst. 1 o. s. ř.

Z ustanovení § 175k odst. 1 o. s. ř. vyplývá, že soud po vyšetření podmínek dědického práva jedná dále s tím, u koho má za to, že je dědicem. Usnesením vydaným podle tohoto ustanovení může být rozhodnuto - jak vyplývá z jeho znění - pouze o tom, s kým (tj. s kterým z dosavadních účastníků řízení, mezi nimiž je spor o dědické právo) bude nadále jednáno jako s osobou, o níž lze mít důvodně za to, že je dědicem (při pozitivním vymezení), popřípadě s kým (tj. s kterým z dosavadních účastníků řízení, mezi nimiž je spor o dědické právo) nadále nebude jednáno, neboť lze mít důvodně za to, že není dědicem (při negativním vymezení). Tímto usnesením se totiž řeší (vyšetřují) podmínky dědického práva pro účely průběhu řízení a má význam jen pro vymezení účastníků řízení o dědictví; na jeho základě soud v dědickém řízení považuje za účastníka řízení ve smyslu ustanovení § 175b, věty první, o. s. ř. tu osobu, o níž bylo pravomocně rozhodnuto, že s ní bude dále jednáno, popřípadě přestane považovat za účastníka řízení toho, o němž bylo pravomocně rozhodnuto, že s ním nadále nebude jednáno.

Usnesení vydané podle ustanovení § 175k odst. 1 o. s. ř. nepředstavuje - jak vyplývá z výše uvedeného - konečné řešení dědického práva; o něm může být rozhodnuto jen v usnesení o dědictví (§ 175q o. s. ř.). Pravomocné usnesení má proto své opodstatnění jen při nezměněném skutkovém základu věci; vyjdou-li dodatečně najevo nové skutečnosti, rozhodné pro posouzení dědického práva (a tím i pro okruh účastníků dědického řízení), ztrácí usnesení své právní účinky.

V posuzovaném případě soud prvního stupně rozhodl, že "závěť zůstavitelky je neplatná", ačkoliv usnesením vydaným podle ustanovení § 175k odst. 1 o. s. ř. lze rozhodnout pouze o tom, s kterým z dosavadních účastníků řízení, mezi nimiž je spor o dědické právo, bude nadále jednáno jako s osobou, o níž lze mít důvodně za to, že je dědicem, popřípadě s kterým z dosavadních účastníků řízení nadále nebude jednáno, neboť lze mít důvodně za to, že není dědicem. Otázka, zda závěť zůstavitelky, jejíž obsah byl zjištěn protokolem ze dne 8. 2. 1996, je platným právním úkonem, měla

pro toto rozhodnutí (tj. pro posouzení, zda o L. V. lze mít důvodně za to, že dědičkou) jen povahu otázky předběžné. Na rozdíl od dřívější právní úpravy obsažené v zákoně č. 95/1963 Sb., o státním notářství a o řízení před státním notářstvím (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů (srov. § 17 odst. 1, větu druhou, tohoto zákona), podle nyní platné právní úpravy řízení o dědictví posouzení předběžné otázky nemůže být v žádném případě vyjádřeno přímo ve výroku usnesení, ale může se projevit jen v tom, jak bude rozhodnuto podle ustanovení § 175k odst. 1 o. s. ř., a může být uvedeno jen v odůvodnění usnesení.

Z uvedeného vyplývá, že soud prvního stupně ve výroku usnesení rozhodl způsobem neodpovídajícím ustanovení § 175k odst. 1 o. s. ř. a že odvolací soud nezjednal způsobem vyplývajícím z ustanovení § 221 o. s. ř. nápravu. Dovolací soud k této vadě řízení ve smyslu ustanovení § 242 odst. 3, věty druhé o. s. ř. přihlédl, i když nebyla uplatněna v dovolání.

Protože napadené usnesení odvolacího soudu není správné, dovolací soud je ve smyslu ustanovení § 243b odst. 1, části věty za středníkem, o. s. ř. zrušil. Vzhledem k tomu, že důvod, pro který bylo zrušeno usnesení odvolacího soudu, platí i na usnesení soudu prvního stupně, zrušil dovolací soud i toto rozhodnutí a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení (§ 243b odst. 2, věta druhá, o. s. ř.).